

Een Oriëntatie naar Verlengde Onderwijstijd
Inrichting en effecten

Oberon, Utrecht, 2009

Oberon
Postbus 1423
3500BK Utrecht

Een Oriëntatie naar Verlengde Onderwijstijd

Inleiding

In het basisonderwijs presteert 10 tot 18 % van de leerlingen, afhankelijk van de gehanteerde maatstaf, onder hun niveau. De Onderwijsraad (2007) schrijft dat effectief onderwijs voor onderpresterende leerlingen vergt dat leraren benadering en instructie toesnijden op de specifieke moeilijkheden en behoeften van deze leerlingen. Het meest voor de hand ligt dat scholen hun onderwijstijd zo effectief mogelijk besteden en binnen die tijd maatwerk leveren, in het bijzonder voor leerlingen met specifieke behoeften. De Onderwijsraad beveelt in aansluiting daarop het inzetten van extra leertijd voor onderpresteerders boven de reguliere onderwijstijd.

De staatssecretaris heeft het advies om de onderwijstijd voor onderpresteerders uit te breiden overgenomen. Ze wil de talenten van deze leerlingen beter benutten en zet hiertoe gerichte acties in. *Verlenging van onderwijstijd is een verlenging van de effectieve leertijd, waarin de extra tijd wordt benut voor het actief tegengaan van onderpresteren bij leerlingen, in het bijzonder achterstandsleerlingen.* Extra leertijd kan worden bereikt met bijvoorbeeld een verlengde schooldag, zomerscholen en weekendscholen. De extra onderwijstijd dient in het bijzonder gericht te worden op het wegwerken van taal- en rekenachterstanden. Daarnaast kan verrijkende leerstof worden aangeboden. De aansluiting op het bestaande curriculum (taal- en rekenen) is van daarbij van belang. Van leerlingen wordt verwacht dat ze meerdere jaren deelnemen.

Op basis van de regeling verlenging van onderwijstijd voor het basisonderwijs kan een samenwerkingsverband van ten minste drie basisscholen, en ten minste één school voor voortgezet onderwijs en een gemeente in aanmerking komen voor subsidie om een project op te zetten dat gericht is op een vorm van verlenging van onderwijstijd. Omdat het bij verlenging van onderwijstijd gaat om het opheffen van onderpresteren is het een voorwaarde dat uit de pilot projecten duidelijk wordt wat de effecten ervan zijn op de leerprestaties van leerlingen.

De subsidie kan aangevraagd worden door basisscholen die in aanmerking komen voor gewichtsgelden. De subsidie kan besteed worden aan de inrichting van een zomerschool, weekendschool of verlengde schooldag.

Om te zien wat werkt worden pilots opgezet die moeten aantonen onder welke condities, met welke werkwijze en bij welke leerlingen resultaten worden bereikt. In verschillende varianten wordt gezien hoe goede randvoorwaarden kunnen worden gerealiseerd. Deze randvoorwaarden betreffen bijvoorbeeld de aansluiting van de extra onderwijstijd op het schoolcurriculum, de beschikbaarheid van voldoende personeel en het stimuleren van ouders om hun kinderen aan deze programma's te laten deelnemen en ze er actief bij te betrekken. De pilots starten met ingang van het schooljaar 2009.

Tegelijk met de start van de pilots in is het nuttig dat kennis wordt genomen van de ervaringen met verlengde onderwijstijd in Nederland en in andere landen. In Nederland maar vooral in de Verenigde Staten en Engeland is er al vele jaren ervaring opgedaan met vormen van verlenging van onderwijstijd. Daarvan zijn goede rapportages over de opzet en praktijkervaring beschikbaar. In beperktere mate zijn er ook rapportages van evaluatie-onderzoek van bepaalde vormen van verlengde onderwijstijd.

In dit rapport bieden we eerst een beknopt overzicht van vormen van verlenging van onderwijstijd in Nederland, de Verenigde Staten en ook Engeland en vervolgens een overzicht van de belangrijkste gevolgtrekkingen uit een aantal evaluaties. De evaluaties betreffen zowel de effectiviteit van de verlengde onderwijstijd als de knelpunten die zich voordoen bij de implementatie. Er zijn ook projecten die zich zowel richten op de bevordering van de effectiviteit van de reguliere leertijd als op de effectiviteit van de extra leertijd. Over beide versies wordt gerapporteerd. De huiswerkklassen nemen we niet mee. We gebruiken steeds de term: verlengde onderwijstijd.

Per hoofdstuk geven we eerst een overzicht van de informatie en daarop aansluitend trekken we conclusies. Ter afsluiting worden aanbevelingen genoemd.

1. De praktijk van verlengde onderwijstijd in Nederland

De ervaringen in Nederland met de realisering van verlenging van onderwijstijd zijn beperkt. Een recente overheidsmaatregel betreft de inrichting van schakelklassen voor achterstandsleerlingen met taalachterstand. In Den Haag en Rotterdam zijn in het kader van het brede scholenbeleid leerkanenprofielscholen in ontwikkeling. Er zijn ook particuliere initiatieven zoals de IMC Weekendschool, het oudste initiatief van enige omvang. De weekendacademie Nicis is een recenter initiatief. Verder zijn er in enkele grote steden zaterdag- en zomerscholen. Een recent voorstel (op papier) is De Sterrenschoon waarin gestreefd wordt naar een integrale aanpak van de kwaliteitsverbetering van het onderwijs waarbij ook verlenging van onderwijstijd wordt beoogd.

Schakelklassen

In een schakelklas, die vanaf schooljaar 2006- 2007 kan worden ingericht, krijgen leerlingen een jaar lang intensief taalonderwijs in een aparte klas tijdens reguliere schooltijden (voltijds, 880 uur of deeltijds, 8 uur per week) óf extra lessen na schooltijd (verlengde schooldag, 100 uur per schooljaar). De Schakelklas kan parallel aan groep 1 t/m 8 worden opgezet, maar ook als extra jaar tussen reguliere groepen (bijvoorbeeld tussen groep 3 en 4, als instroomgroep voorafgaande aan groep 1 of als kopklas na groep 8 (Mulder, e.a., 2009).

Het doel is te bereiken dat de leerlingen het onderwijs in een reguliere basisklas kunnen volgen of kunnen doorstromen naar een hogere vorm van voortgezet onderwijs. Het gaat om leerlingen waarvan men de indruk heeft dat ze onderpresteren. Het doel is volgens betrokken directies en docenten ook om de motivatie, het plezier in leren en het zelfvertrouwen te bevorderen.

Een schakelklas telt 9 tot 12 leerlingen. In totaal volgen 4500 leerlingen onderwijs in een schakelklas. De geselecteerde leerlingen voor schakelklassen zijn overwegend allochtoon.

(85 %). Het blijkt dat 30% van de leerlingen kinderen zijn met de weegfactor 0.0. Bij autochtone leerlingen is sprake van een 'overall' achterstand en bij allochtone leerlingen een taalachterstand. Kinderen met leer- of gedragsproblemen worden niet opgenomen in een schakelklassen. De kopklassen worden bezocht door kinderen met een normale intelligentie maar met een laag taalniveau..

In de praktijk wordt dan ook de meeste aandacht besteed aan taal: uitbreiding woordenschat en mondelinge taalvaardigheid. In de bovenbouw is aandacht voor begrijpend lezen en de verbinding tussen taal- en denken/redeneren. Er wordt veel gewerkt met thema's, projecten, gespreksvormen en met samenwerkend leren en er worden educatieve uitstapjes gemaakt. Bij de schakelklassen is voorzien in externe begeleiding en meestal ook interne begeleiding. In de helft van de klassen is een onderwijsassistent beschikbaar.

In het schooljaar 2007/2008 zijn in 68 gemeenten 429 schakelklassen opgezet waarvan voltijd 163; deeltijd 200; verlengde schooldag 32 en 34 onbekend. In de meeste gevallen wordt dus geen extra tijd na school ingezet in het kader van de verlengde schooldag maar wordt wel meer tijd aan taal besteed. Ongeveer 50 % van de schakelklassen is gesitueerd in de kleuter- en onderbouw en 40% in de midden- en bovenbouw. Bij bijna 80% is de schakelklas binnen de eigen school opgenomen en 20% is een bovenschoolse voorziening.

Leerkansenprofielschool

In de gemeente Den Haag worden drie brede-school-profielen ontwikkeld: het opvangprofiel, het ontwikkelingsprofiel en het leerkansenprofiel (Hoogeveen, 2008).

Het opvangprofiel betreft dagarrangementen, het ontwikkelingsprofiel is bestemd voor brede scholen die zich richten op het voorkomen en bestrijden van achterstand zonder dat de schooltijd wordt verlengd en het leerkansenprofiel houdt verlengde onderwijstijd in.

De gemeente Den Haag beschouwt de ontwikkeling van de drie profielen als opmaat om te komen tot een geïntegreerde jeugdvoorziening voor opvang en educatie voor kinderen in de basisschoolleeftijd. Het leerkansenprofiel is het zwaarste. Het is bestemd voor scholen met 70% gewichtenleerlingen. De schooldag van deze leerlingen is verlengd. Zij volgen verplicht langer onderwijs. Dit houdt ook in dat de extra onderwijstijd wordt ingevuld door iemand die volgens de WPO bevoegd is. Dat kan wel iemand zijn die onder supervisie van een leerkracht werkt. De extra verplichte onderwijstijd moet de

instemming hebben van schoolbestuur en MR. De extra lestijd (zes uur) wordt besteed aan verschillende soorten onderwijsactiviteiten. De leerlingen blijven tot 16.30 op school. De gemeente financiert de extra onderwijstijd.

In Den Haag zijn 60 brede scholen met een ontwikkelingsprofiel en 10 met een leerkansenprofiel. In 2009 wordt gestart met een volgende tranche scholen. Deze scholen staan in 4 Haagse krachtwijken. Ze worden 'brede buurtscholen plus' (BBS+) genoemd. In 2010 starten nog 10 scholen met een leerkansenprofiel buiten de krachtwijken.

De doelen zijn:

- De leer- en ontwikkelingskansen van kinderen maximaliseren;
- De sociale competenties en burgerschapcompetenties versterken;
- De culturele en maatschappelijke participatie en sociale binding bevorderen;
- De betrokkenheid van ouders bij school en samenleving versterken.

Binnen de reguliere lessen komt, doordat de extra onderwijstijd aan verrijkende activiteiten wordt besteed, meer tijd vrij voor lees- taal- en rekenontwikkeling.

De scholen met een leerkansenprofiel hebben eerder ervaring opgedaan met Verlengde Schooldag activiteiten zodat de organisatie en de samenwerking met andere instellingen geen nieuwe problemen opleveren. Een probleem is wel dat de scholen ruimtelijk niet zijn ingericht op het gevarieerde activiteiten aanbod.

De activiteiten in de verlengde onderwijstijd vinden plaats in groepen van 15 leerlingen. Er is een breed scala van activiteiten zoals: djembé spelen en Thaiboxing, maskers maken, kinder-ehbo, extra Engels en tuinieren. Tevens zijn er sportactiviteiten, culturele activiteiten (beeldend, muziek, theater dans), computeronderwijs en huiswerkbegeleiding. De kinderen kunnen zelf uit de activiteiten kiezen. Het activiteiten aanbod heeft een talig- en educatief karakter en wil de talenten van leerlingen opsporen en ontwikkelen.

De activiteiten worden verzorgd door welzijnsinstellingen, GVO, sportverenigingen en/of culturele instellingen, o.a. Het Koorenhuis. De leerkrachten van de scholen kunnen ook de extra tijd invullen. Voor vakleerkrachten is een tweejarige cursus ingericht om de pedagogische-didactische vaardigheid te vergroten.

Het streven is tot één curriculum te komen waarin de doorgaande lijn is gegarandeerd. In die situatie is er geen onderscheid meer tussen regulier onderwijs en leerkansen activiteiten en vormen alle professionals, leerkrachten en vakleerkrachten, één team.

In Rotterdam worden inmiddels ook leerkansenprofiel scholen opgezet. Het streven is om deze ook in Amsterdam en Utrecht op te zetten.

In het schooljaar 2009 – 2010 vindt in Den Haag een eerste evaluatie plaats van leerkansenprofiel scholen.

IMC Weekendschool

De IMC Weekendschool bestaat al tien jaar en is het initiatief van Heleen Termijn. Doel van de weekendschool is het verbreden van perspectieven en verwerven van bijbehorend zelfvertrouwen van leerlingen.

De weekendschool is bestemd voor gemotiveerde kinderen van 10 tot 14 jaar uit achterstandswijken. Het onderwijs vindt plaats op zondagen. Het streven is dat kinderen in drie jaar gedurende 4 zondagen ongeveer 15 weekendschoolvakken volgen.

De kinderen maken kennis met de wereld van wetenschap en kunst onder andere geneeskunde filosofie, poëzie, wiskunde, sterrenkunde en beeldende kunsten. Daarnaast zijn er trainingen in presenteren, informatie zoeken en college volgen. De leerlingen worden ook aangemoedigd om zelf gastcolleges te geven over onderwerpen die hen interesseren.

De IMC Weekendschool heeft vestigingen in Amsterdam (3), Den Haag, Nijmegen, Rotterdam, Tilburg, Utrecht en Groningen. Er nemen ongeveer 90 leerlingen per vestiging deel.

De kosten per vestiging zijn: € 150.000,- per jaar voor 90 leerlingen (drie jaargroepen van ongeveer 30 leerlingen) op 31 weekenddagen van 11.00 uur tot 14.30 uur.

De weekendscholen worden gesponsord door grote bedrijven en de docenten zijn professionals die werken als vrijwilliger.

Weekendacademie Nicis

De initiatiefnemer is de Stichting Educatieve Begeleiding Amsterdam (EBA). De Weekendacademie is opgericht door Oguz Dulkadir. Hij treedt ook op als coördinator.

Het hoofddoel van de academie is het voorkomen van schooluitval en ondersteuning in de schoolcarrière van leerlingen. Specifieke doelstellingen zijn het vergroten van de studiemotivatie en de onderwijskansen, het bevorderen van maatschappelijke participatie, het ontwikkelen van sociale competenties, het bevorderen van beweging, ontspanning en creatieve activiteit en het stimuleren van binding met wijk.

De weekendacademie is bestemd voor gemotiveerde jongeren van 10 tot 16 jaar uit achterstandswijken. In Bos en Lommer en Slotervaart te Amsterdam volgen 60 kinderen de academie. De lessen vinden plaats op zaterdag- of zondagmiddag van 13.00 - 18.00. Er worden groepjes gevormd van 5 kinderen per begeleider. Het huidige bereik op twee locaties is 150 jongeren met een allochtone achtergrond.

Het lesprogramma omvat huiswerkbegeleiding, sociale vaardigheden, ontspanning, sport, spel en excursies. Op het gebied van huiswerkbegeleiding wordt afgestemd op scholen.

De begeleiding wordt geboden door studenten van hbo/ universiteit (vrijwilligers, veelal met allochtone achtergrond) vanuit de vakgebieden rechten, SPW, bedrijfswetenschappen, accountancy, Engels en bedrijfswiskunde.

Het budget bedraagt € 1250,- per leerling per jaar. Financiering vindt plaats met fondsen van verschillende stichtingen en ook het bedrijfsleven, o.a. de Rabo. Er wordt gestreefd naar reguliere financiering.

Zaterdagsschool

In Den Haag, Schilderswijk is het Nova-College, Zebra Welzijn en Krachtwijkteam een zaterdagsschool gestart voor jongeren van 12 –18 jaar. Het doel is de bestrijding van onderwijsachterstand. De school biedt educatieve, sportieve en culturele activiteiten, zoals huiswerkbegeleiding en bijspijker cursussen, Nederlands, Engels en wiskunde en dansen en muziek. De zaterdagsschool is geopend van 9.30 – 12.30. De financiering vindt plaats met Krachtwijkgeld.

Zomerscholen

Enkele zomerscholen zijn: De Schalm 2009 Katendrecht te Rotterdam, de Zomerschool te Delft en de Zomerschool Nova College te Amsterdam. Een eis die aan ouders wordt gesteld is: aanmelding voor deelname gedurende minstens een week en betaling van € 15,00

In Katendrecht worden activiteiten geboden zoals: digitale fotografie; streetdance; rytme and rapdag, Pride of Rotterdam, culinair uit je dak, natuurschool en zee-onderzoek en sportief in de lucht.

In Delft is de zomerschool gericht op verkleining van achterstand op gebied van taal én zwemmen en de bevordering van deelname aan reguliere activiteitenprogramma van BWD.

De begeleiders streven naar eenheid in omgang met kinderen

Het Nova College in Amsterdam biedt gedurende zes weken een zomerschool van 9.15 tot 13.15 uur in de Pijp. De doelstelling is het leren van Nederlands, onder meer aan vluchtelingen.

De Sterrenschool

Het concept De Sterrenschool (Kalshoven, cs., 2008) kan gezien worden als een brede school gericht op integrale dienstverlening. De school is de hele dag open en gedurende 52 weken per jaar, biedt een breed spectrum van diensten en activiteiten en is het hart van de wijk. De school is open van 7 tot 7 en voorziet in alle maaltijden. De school voorziet ook in verlengde onderwijstijd. De onderwijs/activiteiten perioden lopen van 8.30 – 14.30 en van 14.40 – 19.00.

De Sterrenschool heeft 5 sterren: hele jaar open, kinderdiensten vanaf 0- jaar, maatwerk, uitblinken in basisvaardigheden, dienstenverlening aan buurt,

Een uitgangspunt is dat ieder kind talent heeft dat tot ontwikkeling komt indien het zelfvertrouwen wordt bevorderd in een veilige (leer)omgeving. Basale voorwaarde is een team met eenheid van visie, gericht op professionele ontwikkeling en met volledige inzet voor leerlingen.

Het onderwijspakket gaat uit van individuele doorlopende leerlijnen. Het onderwijs is zowel gericht op de kernvakken als op vormende activiteiten op een breed gebied waarbij ict een belangrijke rol speelt. Het onderwijspakket is grotendeels gedigitaliseerd. De monitoring van de leervorderingen staat zeer centraal. Een dienstenbalie speelt een belangrijke rol in de dienstverlening naar leerlingen, ouders en buurt (frontoffice voor andere maatschappelijke diensten).

De school beschikt over gevarieerde lesruimten zoals een auditorium (100 ll.) voor luisterlessen en vieringen, een thuislokaal (30 ll.), een zeer ruime centrale ruimte met toezichthouders voor groepsactiviteiten en individueel werken, stilteruimten, mediatheek, een atelier voor specifieke vakken voor zaakvakken en toneel.

Samenvatting en conclusies

In Nederland bestaan schakelklassen, leerkansenprofielscholen, weekendscholen en zomerscholen. De doelstellingen en het programma van de initiatieven voor verlenging van onderwijstijd verschillen. De schakelklassen zijn van recente datum. Ze hebben een duidelijke doelstelling: verbetering van de taalachterstand van achterstandsleerlingen.

Interessant zijn de leerkansenprofielscholen, een formule om de brede school toe te spitsen op de verbetering van onderwijskansen van leerlingen op scholen met minimaal 70% achterstandsleerlingen. Gestreefd wordt naar een integrale benadering. De reguliere tijd wordt in grotere mate aan basisvakken besteed en de extra tijd aan verrijkende activiteiten.

De IMC weekendschool en de Weekendacademie Nicis stellen zich ten doel om de schoolcarrière van gemotiveerde kinderen (10 tot 16/18) uit achterstandssituaties te bevorderen. Het gaat om verbreding van perspectief zowel cognitief als sociaal en de vergroting van het zelfvertrouwen. Het programma van de IMC Weekendschool is vooral gericht op kennisgebieden en de Weekendacademie van Nicis meer op verrijkende activiteiten maar biedt ook huiswerkbegeleiding. De docenten zijn vrijwilligers met een Hbo-opleiding. Beide instellingen worden gesponsord door verschillende instellingen en het bedrijfsleven. De kosten bedragen tussen de € 1250,- en € 1600,-. In Den Haag is een Zaterdagsschool, een Krachtwijkiniatief met een breed programma met als doel achterstandsbestrijding. Het aanbod omvat ook cursussen, mede voor buurtbewoners maar ook huiswerkbegeleiding.

In enkele grote steden zijn Zomerscholen. Het doel is de bestrijding van onderwijsachterstand. De activiteiten hebben een verrijkend en ook recreatief karakter.

Een geheel nieuw concept is De Sterrenschool. Het is een brede school met verlengde onderwijstijd, gericht op geïntegreerde dienstverlening aan kinderen en buurt. Het onderwijs is zowel gericht op de kernvakken als op vormende activiteiten op een breed gebied waarbij ict een belangrijke rol speelt. Een basale voorwaarde is een zeer gemotiveerd team met eenheid van visie op ontwikkeling en voorbereiding op de maatschappij. Dit initiatief komt overeen met enkele grote projecten van 'expanded schooltime' in de Verenigde Staten.

De belangrijkste vraag is of deze initiatieven de mogelijkheden en de perspectieven van onderpresteerders vergroten en verbreden. De Schakelklassen bieden mogelijkheden voor allochtone kinderen die onderpresteren vanwege taalachterstand. De leerkansenprofielscholen zijn niet specifiek gericht op onderpresteerders maar wel gericht op talentontwikkeling.

De IMC weekendschool lijkt vooralsnog het meest expliciet gericht op (gemotiveerde) onderpresteerders en biedt een doelgericht programma. De Nicis Weekendacademie lijkt wat minder doelgericht en minder geprogrammeerd. De Zaterdag en Zomerscholen zijn niet gericht op onderpresteerders. Dit is een argument om het zelfvertrouwen en de leermotivatie te bevorderen. Dit initiatief heeft iets weg van de Premschool. Ook De Sterrenschool breidt de schooltijd uit, binnen een brede school verband en met een vernieuwend en effectief programma dat de talentontwikkeling wil bevorderen. De leerkansenprofielschool en De Sterrenschool hebben een integrale aanpak. Opvallend is dat de extra gelegenheid en aandacht voor leren plaatsvindt binnen een aantrekkelijke context die motiverend is voor leerlingen. Het opdoen van succeservaringen is essentieel omdat daardoor de leerlingen gemotiveerd raken voor leren.

Bij gebrek aan evaluaties is er nauwelijks iets bekend van de effecten op de leerlingen. Gegevens van projecten in het buitenland kunnen bruikbare informatie opleveren.

2. De praktijk van verlenging van onderwijstijd in het buitenland

In de Verenigde Staten zijn er al meer dan honderd jaar vele vormen van naschoolse opvang in achterstandswijken met het doel om de jeugd van de straat te houden en ze een rijkere omgeving te bieden dan thuis. Deze naschoolse opvang is niet primair gericht op verbetering van schoolprestaties. Sinds 20 jaar zijn er in de Verenigde Staten verschillende grote projecten die verlenging van onderwijstijd (Expanded Learning Time (ELT)) realiseren en die wel ten doel hebben om betere condities bieden voor ontwikkelingskansen voor kinderen en zo onderpresteren te voorkomen. Halpern (2000) geeft een uitvoering overzicht van de praktijk van de naschoolse opvang en Rocha (2007) beschrijft enkele grote projecten van verlengde onderwijstijd en zet de kenmerken van deze projecten op een rij. Het betreft 'year-round schools' die een integrale benadering inhouden van onderpresteren en onderwijsachterstand. We geven hun bevindingen weer. Vervolgens volgt een verslag van het The Teach Baltimore Summer Academy dat bekend staat als een bijzonder initiatief om de voor achterstandsleerlingen nadelige 'summergap' te compenseren. Deze paragraaf beperkt zich tot een beschrijving van de aanpakken.

Bekend is het Engelse Playing for Succes, dat ook in Nederland wordt opgestart. In Engeland is het een doorslaand succes.

Een overzicht van evaluaties is opgenomen in een volgende paragraaf.

Naschoolse opvang in de Verenigde Staten

Projecten die expliciet gericht zijn op de ontwikkeling van leerlingen door de onderwijstijd te verlengen zijn van vrij recente datum. In de Verenigde Staten bestaat echter een zeer lange traditie van naschoolse opvang in buurten met sociaal economische achterstand (Halpern, 2000). Reeds in 1870 bestond er naschoolse opvang gericht op recreatie in clubverband en verrijkende activiteiten. Het motief was het tegengaan van criminaliteit en resocialisatie. De opvang werd gerealiseerd met liefdadigheidsfondsen. Het tekort aan aanbod en de kwaliteit ervan is altijd een probleem geweest. Vanaf 1960 wordt publiek geld ingezet. Men zag het belang in van de buitenschoolse setting om zowel een veilige omgeving te realiseren als om achterstand te compenseren. Het traditionele schoolprogramma blijkt vaak niet motiverend voor achterstandsleerlingen. Er is te weinig aandacht voor taalontwikkeling en voor de problemen van de individuele leerling. Ook de huisvesting van scholen laat veel te wensen over.

De naschoolse opvang richt zich op veiligheid, stimulering van talentontwikkeling, verrijking en hulp bij huiswerk sport en recreatie. Niet meer dan 10 tot 15% van de achterstandskinderen in de V.S. bezoekt een naschoolse opvang. Oorzaken zijn dat er gebrek is aan fondsen, de kosten voor ouders te hoog zijn en het vervoer een probleem is. Een probleem is ook dat de naschoolse opvang zeer verschillend gefinancierd en georganiseerd is en is gelokaliseerd op velerlei plaatsen maar zelden in scholen. Een groot probleem is dat de leidsters matig zijn geschoold. Er is er een gemiddeld verloop van 40% als gevolg van de slechte salariëring (ca \$ 7,- per uur).

De samenwerking met scholen is beperkt. Een probleem daarbij is dat scholen zich richten op het behalen van goede toetsprestaties en de naschoolse opvang op het scheppen van een prettige stimulerende en verrijkende omgeving (aanbod cultuur, gezond eten veilige omgeving).

Het juiste emotionele klimaat lijkt niet gegarandeerd als gevolg van: ondeskundige omgang met de kinderen, de wisselende kwaliteit van de programma's en de beperkte tijd die beschikbaar is voor individuele aandacht.

De huidige financiering is ontoereikend (\$ 30,- tot \$ 40,- per week en \$ 1500,- tot \$ 2000,- per leerling per jaar). Een vijfdaagse opvang, het jaar rond, kost inclusief staf \$ 4000,- per jaar (\$ 80,- per week per kind). Er moet meer publiek geld met meer coherentie worden geïnvesteerd. Daarvoor is de bereidheid toegenomen.

Deze tekorten hebben geleid tot initiatieven om de kwaliteit van het aanbod te verbeteren.

Van belang is eerst te bepalen wat achterstandsleerlingen nodig hebben en wat ze zelf verlangen. In ieder geval moet er afwisseling zijn tussen formeel en informeel leren en spel. Overaccentuering van 'basics' is volgens Halpern in de naschoolse opvang niet gewenst.

Year-round schools

Elena Rocha (2007), Center for American Progress, beschrijft een aantal 'year-round school' initiatieven.

New York; Charterschools;

In New York zijn 60 Charterscholen met extra onderwijstijd per dag, per week en per jaar. Veel arme en zwarte leerlingen profiteren van het speciale aanbod. Het gaat niet alleen om de extra uren maar om de invulling van de totale leertijd, hetgeen vraagt om een herindeling van het totale schoolprogramma. Er werken leraren en paraprofessionals. Er wordt samengewerkt met lokale organisaties. De uitbreiding van onderwijstijd voor achterstandsleerlingen is 30%, dat is 2 uur per dag of 360 uur per jaar. De scholen presteren beter op taal en rekenen dan op vergelijkbare scholen. Scholen die én een langer schooljaar én een langere schooldag hebben én op zaterdagonderwijs geven hebben meer kans op leerwinst (zie ook Hoxby en Murarka, 2008).

Miami Dade County Public Schools

Miami heeft in 2004 de onderwijstijd verlengd voor scholen die slecht presteren. Het doel is de prestaties van leerlingen en scholen te verbeteren. Het gaat om 'low-income' scholen met veel African American en Hispanic leerlingen. Het betreft in totaal 39 scholen waarvan 20 basisscholen. De verlenging omvat 1 uur per dag en twee weken per schooljaar. Het accent ligt op taal, rekenen, begripsontwikkeling en zelfstandig denken. De scholen vormen gezamenlijk een 'School Improvement Zone.' Alle leerkrachten volgen een professionaliseringsprogramma dat gericht is op de vakgebieden en het inrichten van effectieve leeromgevingen. De leerkrachten ontvangen 20% loonsverhoging. Er wordt succes gerapporteerd bij basisscholen op het gebied van de basisvakken.

Noord Virginia: Fairfax County Public Schools

Sinds 1997 draaien 20 basisscholen met verlengde onderwijstijd in het bijzonder gericht op taal. Ook hier gaat het om zwak presterende scholen. Er is voorzien in volledige dag kinderopvang. Op maandag volgen alle klassen de gehele dag onderwijs in plaats van een halve dag. Er wordt gewerkt met een jaarcontinu rooster (9 weken school, dan 3 weken vrij) om zomerverlies te voorkomen. Er is drie weken additioneel onderwijs voor liefhebbers. Op 5 scholen maakt 70% van de leerlingen daar gebruik van. De leerkrachten ontvangen 7,5% loonverhoging voor 15% extra werktijd. Er worden goede resultaten gerapporteerd voor de basisvakken..

Virginia: An Achievable Dream Academy in Newport News

Dit project loopt sinds 1996. Het gaat om 1000 kinderen van African American origine (arme families en gescheiden ouders) die acht jaar basisschool volgen. Het project begon op één school met naschoolse opvang verbonden aan tennissport. De schooldag duurt 8 ½ uur en de zaterdagmorgenschool is gereserveerd voor zwakke presteerders.

Er wordt gewerkt met een continuooster voor het gehele jaar om zomerverlies te voorkomen (9 weken school dan 3 weken vrij). Ouders ondersteunen het programma en ondertekenen een contract. Het doel is de bevordering van opvoeding op sociaal, moreel en cognitief gebied. De scholen richten zich op 'academic excellence', karakterontwikkeling en gezondheid.

Er wordt onderwijs gegeven in blokken van 90 minuten voor lezen en schrijven en ook science- en social studies. Daarnaast zijn er activiteiten op het gebied van: kunst, muziek, sport, computers en technologie. De verplichte extra onderwijstijd is afgestemd op de behoeften van leerlingen die met behulp van toetsen worden bepaald.

Het project draait op basis van verschillende subsidiebronnen: stad, zakenleven en federale fondsen. De leerkrachten worden gecompenseerd voor de extra tijdsinvestering. De extra fondsen komen van de gemeente, de federale regering en het bedrijfsleven.

De school heeft goede resultaten en is voorbeeld voor twee nieuwe schoolprojecten met verlegde schooltijd.

New Haven Connecticut: Amistad Academy en Achievement first

Het project ving in 1999 aan op één school. De leerlingenpopulatie bestaat uit: 64 % low-income, 63 % African American en 35 % Hispanic. De leerlingen worden ingeloot. Het project is gericht op de klassen 5 tot 9 ter voorbereiding op het college. De scholen besteden 1½ uur per dag extra aan taal en wiskunde. Tevens is er een verrijkingsprogramma (theater, dans, website en karate) en vindt er tutoring plaats. Het doel is het wegwerken van leerachterstand en karaktervorming. Een toegevoegde zomerschool met voor- en naschoolsprogramma omvat 15 dagen en is gericht op het core curriculum. De school heeft positieve resultaten geboekt.

Het succes van Amistad heeft geleid tot 'Achievement First.' Daaraan nemen negen public charter scholen in New Haven en Brooklyn deel. Het programma strekt zich uit van 'kindergarten' tot de 12th grade en is gericht op basisvaardigheden en vorming. Het core curriculum omvat dagelijks een blok van 3 uur lezen/taal en extra tijd voor rekenen en schrijven, muziek, geschiedenis en science. Daarnaast wordt aandacht besteed aan theater, karate, dance, computer website. Het project besteedt veel aandacht aan de professionalisering van leerkrachten. Voor de leerkrachten is er om de drie weken assessment en er zijn 13 dagen beschikbaar voor professionalisering in workshops, gericht op het vormgeven van effectieve leeromgevingen.

Kenmerken van projecten met verlenging van onderwijstijd

Verlengde onderwijstijd is een schoolbrede strategie om onderpresteren te voorkomen, de leerprestaties van leerlingen en de brede ontwikkeling van leerlingen te bevorderen. Om succes te bereiken is een verbetering van het gehele schoolprogramma nodig teneinde om meer effectieve onderwijstijd te realiseren (Rocha, 2007).

Het gaat over het algemeen om een investering van 30% extra tijd. De verlengde onderwijstijd betreft: voor- en vroegschoolse educatie, voor- en naschoolse programmering en zomerprogrammering. De tijdsuitbreiding wordt besteed aan: tutoring, toegevoegde educatieve service, verrijkende activiteiten op het gebied van cultuur en sport, recreatieve activiteiten, huiswerkclubs en extra cursussen.

Uitbreiding van onderwijstijd kan leiden tot:

- Meer individuele instructietijd (de hoeveelheid instructietijd is, zoals uit onderzoek blijkt, dé bepaler van leerresultaat indien mede wordt afgestemd op de individuele behoefte van de leerling);
- Meer investeren in één onderwerp gedurende een langere periode;
- Meer tijd voor verrijkende activiteiten', onder meer het bieden van activiteiten waarin leerlingen speciaal in zijn geïnteresseerd en het betrekken van experts daarbij; (participatie in 'non academic core activities' verhoogt de schooldeelname en de leerresultaten);
- Meer toegepast en praktisch leren (lab);
- Het opzetten van portfolio's' voor leerlingen;
- Het leveren van een bijdrage aan de professionalisering van de docent;
- Meer betrokkenheid van de school bij de buurt (community based partnership);
- Meer tijd voor schoolbrede innovatie.

Zomerschool

The Teach Baltimore Summer Academy

The Teach Baltimore Summer Academy, gestart in 1992, is een bijzonder initiatief van de John Hopkins University (Borman, e.a., 2006). Het doel van het project is om leermogelijkheden te bieden van hoge kwaliteit gedurende de zomervakantie voor achterstandsleerlingen. Achterstandsleerlingen worden immers gedurende de lange zomervakanties veel minder gestimuleerd dan middle-class leerlingen waardoor de achterstand tijdens de zomervakanties toeneemt. Het zomerprogramma duurt zeven weken. De bedoeling is dat leerlingen de zomerschool drie achtereenvolgende jaren bezoeken.

De dag vangt aan om 8.30 met een ontbijt. Daarna volgen drie uren van intensieve lees- en schrijflessen, gericht op woordbegrip en begrijpend lezen. De lunch is van 11.30 tot 12.00. Daarna volgen sport, wiskunde, science projecten, leerspelletjes, kunst en handenarbeid en andere verrijkende activiteiten. Zo worden er trips gemaakt naar musea en culturele activiteiten in de stad en

men gaat de natuur in. Die activiteiten worden bij terugkomst in de groep aan de orde gesteld. Ook worden vreemde talen onderwezen, zoals Spaans en Swahili. Ook 'costume design' en dansen kan deel uit maken van het programma, afhankelijk van de vaardigheden van de ingehuurd student-instructeurs.

De groepen tellen acht leerlingen en er is voorzien in uitgebreide ondersteuning van de leerlingen.

Voor het onderwijs worden getrainde studenten van de colleges ingezet om de taalvaardigheid van kansarmen kinderen te stimuleren. Het zijn vrijwilligers. Ze ontvangen \$ 1,400,- voor 'living' en \$ 2.300,- als beurs indien ze twee achtereenvolgende lesgegeven. Deze beurs moet ten behoeve van het onderwijs aan het college worden ingezet, bijvoorbeeld ter afbetaling van een lening en voor studiehulp).

Er bieden zich meer studenten aan dan er plaats is zodat geselecteerd kan worden. De voorbereiding bestaat uit een drie weekse cursus en workshops, het zelf voorbereiden van lessen en activiteiten, mentorcontacten, oudercontacten, monitoring van studenten en contacten met studenten de rest van het schooljaar. Een bijkomend voordeel is dat de zomerschool de studenten de mogelijkheid biedt om onderwijservaring op te doen.

Succesfactoren

De effectiviteit van zomerscholen leidt onder tekortkomingen zoals de beperktheid van het zomerprogramma, een niet strakke organisatie, lage verwachtingen, discontinuïteit tussen zomerprogramma en het reguliere onderwijs, vermoeidheid van leraren en te weinig gerichtheid op leren.

Het Baltimore project zorgt daarom voor een lange instructietijd, afgewisseld met andere activiteiten en ruimte voor voorbereiding (de zomerschool is een aparte organisatie). De focus is gericht op leerprestaties. De curricula sluiten aan bij het reguliere onderwijs.

Een praktisch voordeel is dat gewerkt wordt met eigen personeel. Er worden leerkrachten aangetrokken die hoge verwachtingen hebben van leerlingen. Het zijn speciaal getrainde studenten die niet vermoeid zijn geraakt na het geven van een jaar onderwijs.

Als succesfactoren worden genoemd: kleine groepen en individuele instructie, vroege interventie gedurende de beginjaren, ouderbetrokkenheid en participatie, zorgvuldige monitoring van vorderingen.

Het Baltimore programma is makkelijk elders in te zetten. De gemiddelde kosten voor een zomercursus per leerling bedragen \$ 815,00. Er worden veel fondsen en grants aangeboord.

Playing for Succes

In Engeland is in 1997 Playing for Succes, geïnitieerd door Tony Blair. Er zijn nu 160 Playing for Succes centra. De verwachting is dat dit er in 2014 meer dan 300 zullen zijn. Per centrum worden 500 leerlingen per jaar ontvangen.

Playing voor Succes bestaat uit een naschoolse activiteit in een voetbalstadion met het specifieke doel de taal- en rekenprestaties en de omgang met ICT te verbeteren. Het richt zich in het bijzonder op de groei van een positief zelfbeeld en het zelfvertrouwen door middel van succeservaringen in een uitdagende leeromgeving. Het uitgangspunt is dat er passie moet zijn. Het zelf inrichten van de leeromgeving en het contact met 'idolen' (rolmodellen) is daarbij belangrijk. Het onderwijs is gericht op stellen van eigen doelen, planmatig werken, samenwerken en reflecteren. De begeleiding is intensief maar gericht op zelf 'leren leren.'

Het wordt een leercentrum genoemd. In Engeland zijn de leercentra niet alleen verbonden aan voetbalstadions, maar ook aan bijvoorbeeld basketbal- en cricket clubs. Playing for Succes vindt plaats na de reguliere schooltijd gedurende minimaal 20 uur, gedurende 2 á 3 uur per week en 8 tot 10 weken lang. De groepen tellen 15 leerlingen. Per groep zijn er 3 begeleiders, waarbij één begeleider de centrummanager is én de excellente docent. Hij/zij speelt een centrale rol in het stadionnetwerk. Het gaat om leerlingen van 9 -14 die onderpresteren maar die geen grote gedragsproblemen hebben (geselecteerd en uitverkoren door school). De deelname is op vrijwillige basis.

Er is een scheiding tussen school en centrum wat betreft het programma (naschools), maar de leerresultaten worden wel teruggekoppeld. Ook de ouders worden nauw bij het programma betrokken.

Playing for Succes zal op initiatief van KPC-groep ook in Nederland worden opgezet. Het Min OCW heeft één miljoen beschikbaar gesteld. Men spreekt over leren met een WOW-factor. In Nederland waren al enkele leercentra in Breda, Nijmegen en Utrecht die worden omgezet in Playing for Succes centra. De steden Arnhem, Zwolle Den Haag en Eindhoven zullen volgen.

Samenvatting en conclusies

In de Verenigde Staten zijn er sinds ongeveer 20 jaar projecten die de onderwijstijd uitbreiden met het doel om onderpresterende achterstandsleerlingen meer ontwikkelingskansen te geven. Een bekend Engels project is Playing for Succes.

In de Verenigde Staten bestaat al meer dan 100 jaar naschoolse opvang. Die opvang is echter niet expliciet gericht op de bevordering van leerprestaties van onderpresteerders. De condities waaronder wordt gewerkt zijn binnen de projecten verlengde onderwijstijd veel beter dan in de naschoolse opvang. Kenmerkend voor verlengde onderwijstijd is dat overwegend een integrale aanpak wordt gevolgd waarbij gestreefd wordt naar meer tijd en naar meer effectieve instructietijd. Er vindt ook investering van extra tijd in zorgleerlingen plaats.

De extra tijd wordt gewonnen door een verlenging van de schooldag, verlenging van de schoolweek maar ook door verlenging van het schooljaar, bijvoorbeeld met een continu rooster. Er zijn projecten die een rooster hebben met alle vormen van uitbreiding hetgeen resulteert in 360 extra uur per jaar (30% extra tijd).

Vaak zijn het ook schoolverbeteringsprojecten voor zwak presterende scholen waarin wordt gestreefd naar een verbetering van taal- en rekenprestaties. Daarnaast vinden er verrijkende activiteiten plaats. Het leren van 'basics' in een bredere context van vorming wordt belangrijk geacht zowel voor de motivatie van leerlingen als de inbedding van kennis en vaardigheden.

De verschillende projecten besteden veel aandacht aan de professionalisering van leerkrachten die moet leiden tot effectiever onderwijs en betere omgang met leerlingen.

De projecten worden deels gesubsidieerd en deels ondersteund door fondsen.

Een interessant zomerschoolproject in Baltimore wordt gerund door de universiteit die studenten inzet. Het is zowel gericht op 'basics' als op verrijking. De ingehuurde en getrainde studenten werken met kleine groepen. Deze zomerschool is goed voorbereid, strak georganiseerd, gericht op leren en op ondersteuning van leerlingen. Tevens wordt geïnvesteerd in de ouderbetrokkenheden en in het contact met en de aansluiting op de scholen. Kosten per leerling zijn: \$ 815,-.

Het Playing for Succes in Engeland is gericht op leerlingen die onderpresteren. Ze worden uitverkoren om gedurende twee maanden deel te nemen aan een intensief programma dat verbonden is aan een stadion. Het doel is het zelfvertrouwen van de leerlingen te vergroten door middel van succeservaringen in een uitdagende leeromgeving. Dit moet leiden tot motivatie en prestatieverbetering. Sportidolen fungeren als motiverend rolmodel. Contacten met de toeleverende scholen en ouders worden van belang geacht. Playing for Succes steekt ook in Nederland van wal.

Kenmerken voor alle projecten is dat primair leerwinst wordt beoogd. Die tracht men te bereiken zowel door uitbreiding van de onderwijstijd als door een kwalitatieve verbetering van het reguliere onderwijs, inclusief verrijkingsactiviteiten en het nauwkeurig volgen van de leerlingen. De projecten zijn scherp gericht op het inrichten van effectief onderwijs zowel binnen als buiten de reguliere tijd. Playing for Succes richt zich zeer nadrukkelijk op de bevordering van het zelfvertrouwen van leerlingen.

3. Evaluaties betreffende verlengde onderwijstijd

De doelstellingen voor de verlenging van onderwijstijd zijn richtinggevend voor de bepaling van de gewenste effecten. Anders dan de naschoolse opvang richten de programma's voor verlengde onderwijstijd zich, met name in het buitenland, op het wegwerken van de onderwijsachterstand bij kansarme leerlingen. De leerlingen worden veelal in een motiverende, rijke context geplaatst om het leren betekenis te geven. Die context speelt mee om de schoolse prestaties (taal, rekenen, science) te verhogen.

De evaluaties zijn zowel gericht op de schoolse vorderingen als op de invloed van contextvariabelen. De belangrijkste vraag is dan welke settings voor verlenging van onderwijstijd de schoolse prestaties bevorderen.

We geven eerst de bevindingen weer van Halpern (2000) betreffende naschoolse opvang in de Verenigde Staten, vervolgens een evaluatie betreffende de Schakelklassen (Mulder, e.a., 2008), de year-round scholen (Mc. Millen, 2001), de zomerscholen (Alexander, cs., 2007) en tenslotte evaluaties van Playing for Succes (Sharp, cs., 2007).

De effecten van naschoolse opvang

De MOST-evaluatie (Making the most of out-of-school-time).

Het Most-initiatief in Boston, Chicago en Seattle was gericht op de samenwerking tussen beleids- en werkniveau teneinde de naschoolse opvang te verbeteren door de juiste keuze van activiteiten en daarvoor ook de fondsen in te zetten. Hiervoor was een speciaal fonds beschikbaar.

De evaluatie richtte zich op de maatregelen die genomen zijn om settings en programma's te verbeteren. De vraag was welke maatregelen effectief zijn. De evaluatie vond plaats met behulp van interviews, raadpleging van bronnen op verschillende uitvoeringsniveaus en met observaties in settings met en zonder verbeteringsinterventies (Halpern, 2000).

De bevindingen

Het opheffen van de tekorten in de naschoolse opvang is problematisch als gevolg van de complexiteit van de organisatie. De problemen zijn velerlei: gebrek aan fondsen, gebrekkige voorzieningen, transportproblemen en het grote aantal betrokkenen. In feite komt men niet toe aan kwaliteitsverbetering omdat de randvoorzieningen onvoldoende zijn. Daar waar de voorzieningen goed zijn, lukt het eerder om naschoolse programma's te verbeteren. Basale investeringen in de ruimten stralen vaak uit naar het geheel van de opvang. Hetzelfde geldt voor verbetering van materiaal en beter gebruik van materiaal. Het goed functioneren van de overkoepelende stedelijke organisatie is een belangrijke voorwaarde voor verbetering.

Scholing van leidsters blijkt weinig effectief als gevolg van het grote verloop. Een probleem is ook dat leidsters geen mandaat hebben om veranderingen te realiseren. Het is daarom beter te investeren in de leiding die vanwege de continuïteit het beste in staat is om de leidsters te beïnvloeden.

Ook directe investeringen in bijvoorbeeld algehele condities curricula en support leveren meer op dan scholing van leidsters. Het werken met kwaliteitsstandaarden (self-assessment) is op zich zinvol maar in de praktijk niet effectief gezien de gebrekkige randvoorwaarden.

De mogelijkheden en de betrokkenheid van leidsters zijn te beperkt om ondersteuning van buiten effectief te maken. Specifieke ondersteuning van technische bijstand op onderdelen heeft meer impact. Bijvoorbeeld adviezen gericht op rooster- en ruimtegebruik, uitjes, taalcentrum, creatieve activiteiten. De inzet van die bijstand kost het personeel minder tijd en is beter in te passen in maandelijkse scholingsbijeenkomsten. Deze bijstand heeft echter weinig effect op de kwaliteit van het totaal.

Het besteden van aandacht aan curriculumverbetering van het nascholingsprogramma is zinvol omdat kinderen nieuwe ervaringen opdoen. Dit kan door leidsters toe te voegen die de kinderen instrueren, helpen en begeleiden. De verbeteringen van het curriculum leiden soms ook tot meer discipline of zelfreflectie in relatie tot rooster en programma-inhoud, groepsorganisatie en zicht op mogelijkheden om hulp aan te trekken.

Het blijft moeilijk om curriculumverbeteringen binnen het nascholingsprogramma te bereiken via het inzetten van experts. Dit komt omdat de inbreng van experts, bijvoorbeeld van een kunstenaar niet

goed wordt gepland en niet een duidelijke plaats wordt gegeven. De kunstenaar wordt simpelweg in het diepe gegooid, moet het zelf maar uitzoeken. Vaak hebben ze geen ervaring met het werken met groepen kinderen en begrijpen het gedrag van kinderen niet.

Het probleem in de naschoolse opvang is eigenlijk dat aanbod en vraag onvoldoende op elkaar zijn afgestemd, in het bijzonder omdat de randvoorwaarden ver ontoereikend zijn.

Effecten van Schakelklassen

In 2009 is de tweede evaluatie betreffende de Schakelklassen verschenen (Mulder e.a., 2009). Het gaat goed met de schakelklassen. De actief betrokkenen zoals gemeentelijke vertegenwoordigers, schooldirecties en leerkrachten zijn over het algemeen tevreden over de aanpak en de praktijk. Belangrijk daarbij is dat betrokkenen resultaten waarnemen, zowel op cognitief- als sociaal-emotioneel gebied. Zij constateren ook dat leerlingen enthousiast zijn en de schakelklas aan zijn doel beantwoordt. Er zijn nauwelijks uitvoeringsproblemen. In het bijzonder zijn de schakelklasdocenten zeer gemotiveerd om te werken in een schakelklas. De schakelklas wordt gezien als een goed instrument binnen het onderwijsachterstandenbeleid.

Over het algemeen zijn er goede contacten met ouders die belangstelling tonen en tevreden zijn over de aanpak. De knelpunten betreffen vooral de regelgeving: bekostigingsplaats, aantal leerlingen, aantal uren. Men wenst meer flexibiliteit.

De resultaten op cognitief gebied zijn overwegend positief. De meeste, overwegend allochtone schakelklaskinderen zijn méér vooruit gegaan op het gebied van taal en lezen dan de kinderen uit een controlegroep. De rekenprestaties lijden daar niet onder. Van de kopklasleerlingen stromen beduidend meer leerlingen door naar havo/vwo.

Op het gebied van zelfbeeld en werkhouding zijn er verbeteringen geconstateerd bij autochtone schakelklasleerlingen op het gebied van zelfvertrouwen en werkhouding. Het zelfvertrouwen van de allochtone schakelklasleerlingen is weinig veranderd. Wel wordt de werkhouding en het gedrag positiever beoordeeld.

Het is niet duidelijk welke variant schakelklas (voltijd- deeltijdvariant en verlengde schooldag) effectiever is. Een extra jaar levert ook geen extra effect op. De komende jaren zal moeten worden aangetoond of deelname aan de schakelklas tot een blijvend effect op de schoolloopbaan van leerlingen leidt.

Effecten van Year-round scholen

Volgens de National Association for Year-Round Education is het aantal year-round scholen in de V.S. toegenomen van 400 aan het eind van de jaren tachtig tot 2880 in het jaar 2000 (Mc. Millen, 2001). Er zijn verschillende scenario's. Meest gebruikelijk is dat de 180 instructiedagen anders worden verdeeld over het schooljaar, bijvoorbeeld 45 schooldagen afgewisseld met 15 vakantiedagen. Op grote scholen is het zo geregeld dat verschillende groepen met verschillende jaarroosters het onderwijs volgen waardoor er altijd een deel van de leerlingen op vakanties is. Dat is kostenbesparend als gevolg van het doorlopend gebruik van ruimte. Er zijn ook year-round scholen die bovendien de schooltijd hebben verlengd.

McMillen (2001) constateert dat bij year-round scholen met 180 instructie-uren geen prestatieverbetering opleveren op het gebied van lezen en rekenen. Hierbij is beginprestatie, leeftijd, etniciteit, scholingsgraad van ouders in acht genomen. Dit komt overeen met eerdere studies.

Er is enige winst voor achterstandsléerlingen geconstateerd in geval er extra RT en verrijksactiviteiten worden aangeboden. De voordelen van de year-round school moeten gezocht worden in satisfactie van leerkrachten, leerlingen en ouders én in de kostenbesparing als gevolg van efficiënter van de ruimten.

Effecten van zomerscholen

Alexander, cs., (2007) wijzen erop dat al in 1978 Barbara Heyns in haar boek Summer Learning vast stelt dat de lange zomervakanties nadelig zijn voor de prestaties van achterstandsléerlingen. Kinderen met een hogere SES leren in de zomervakantie in de thuissituatie, terwijl achterstandskinderen dat niet doen. Alexander, cs. hebben nagegaan hoe achterstand wordt opgelopen gedurende de basisschoolperiode. Hun conclusie is dat de zomeruitval gedurende 5 jaar basisschool (5 zomers)

meer nadelige invloed op de eindprestaties heeft dan de opgebouwde achterstand in de voorschoolse periode.

Het belangrijkste middel om de prestaties van achterstandskinderen te verbeteren is te zorgen voor betere gezinsomstandigheden, maar ook schoolreform kan daaraan veel bijdragen (Berliner, 2006 in Alexander, cs., 2007). De 'IQ-gap' tussen blanke en zwarte jeugd is bijvoorbeeld tussen 1970 en 1990 met een derde afgenomen. Dit is mede toe te schrijven aan schoolverbetering zoals kleinere klassen en extra fondsen. Het verlies aan leervorderingen gedurende de lange zomervakanties toont trouwens aan dat de school er toe doet (Hauser, 1995, in Alexander, cs., 2007).

De meeste achterstand wordt, zoals bekend, opgelopen in de vroege schooljaren en eerder. Daarom zijn effectieve voorschoolse programma's van belang. Maar, zoals aangegeven, ook de lange zomervakanties zijn bijzonder nadelig voor achterstandsleerlingen. Interventies in de vroegschoolse periode hebben prioriteit, maar achterstandsleerlingen zijn ook gebaat met een 'year-round' en aanvullend programma als tegenwicht tegen ongunstige omgevingsinvloeden.

Het aantal zomerscholen is in de V.S de afgelopen 25 jaar flink toegenomen. Veel programma's zijn bestemd voor achterstandskinderen, verplicht gesteld, en remediërend van aard. Bij andere programma's is de deelname vrijwillig. Helpt het meerdere jaren volgen van een zomerschool het gat te dichten?

Uit een meta-analyse, bestaande uit 93 studies (Cooper, cs., 2000, in Alexander, cs., 2007) blijkt dat de inzet van zomerprogramma's een beperkt effect heeft. De hogere SES-leerlingen profiteren wat meer. Zomerscholen en naschoolse programma's hebben het meest succes indien effectieve onderwijsaanpakken worden toegepast die specifiek zijn gericht op achterstandsleerlingen (zie het onderzoek van Borman and Dowling, 2006). Een factor van betekenis is hoe de extra onderwijstijd wordt gebruikt en aan wie die extra tijd wordt besteed.

Borman en Dowling (2006) deden een solide onderzoek naar de effecten van de Teach Baltimore Summer Academy. Vrijwillige deelname aan zomerprogramma's die speciaal zijn opgesteld om zomerverlies te compenseren kan onder zekere condities een positieve invloed hebben. Kinderen met onderwijsachterstand die minstens twee of drie zomers vrijwillig de zomerschool volgen gaan significant vooruit in leerprestaties.

Het louter min of meer gedeeltelijk volgen van zo'n programma heeft geen invloed. Erg belangrijk is de voortdurende aanmoediging van leerlingen om het programma te blijven volgen gedurende drie jaar én het onderhouden van contacten met de leerkrachten die het programma uitvoeren én met de ouders en de leraar-studenten die participeren. Om effect te bereiken is dus een zo groot mogelijk participatie van belang. Van belang is ook dat zomerprogramma en het reguliere programma op elkaar aansluiten. De recreatieve activiteiten spelen een motiverende rol.

In een Nederlands onderzoek van Luyten, cs. (2009) zijn de leesvorderingen nagegaan op Nederlandse scholen met de Drieminuten Toets. De leerwinst tussen de afnamen in het leerjaar zijn vergeleken met de periode waarin de zomervakantie zit. Opgemerkt wordt dat de toets niet vlak voor en na de vakantie is afgenomen. Er is dus leertijd meegenomen (om dat probleem op te vangen is statistisch gecorrigeerd).

Een belangrijke uitkomst is de relatief hoge variantie in leerwinst op leerlingenniveau in de zomerperiode. De ongelijkheid neemt in de zomerperiode toe. De verschillen tussen hoge en lage SES-leerlingen nemen niet toe. Het onderzoek levert geen overtuigende bevestiging voor de verwachting dat achterstandsleerlingen in de zomervakantie minder vooruitgang boeken. Er zijn geen verschillen aangetroffen tussen jongens en meisjes.

Effecten van Playing for Succes

In Engeland heeft Playing for Succes een grote vlucht genomen (160 centra). Playing for Succes brengt groepen van kansarme leerlingen bijeen in een ruimte van een sportstadion. Deze motiverende sportomgeving dient er toe om kinderen betere onderwijskansen te geven en hun taa-reken en ict-prestaties te verhogen.

Uit een evaluatie (Sharp, c.s., 2002) blijkt dat Playing for Succes erg populair is. De vrijwillig deelnemende leerlingen en hun ouders zijn zeer tevreden. Zij constateren bij de leerlingen winst in zelfvertrouwen en vaardigheden.

Toetsing, vlak na deelname aan het programma, toont significante winst aan op het gebied van motivatie en leren, vooral rekenen en ict. De resultaten zijn redelijk gelijk voor alle belangengroepen (etniciteit, geslacht, ouderlijk inkomen). Zorgkinderen maken minder progressie.

In een recent onderzoek (Sharp, cs., 2007) is nagegaan of de progressie van leerlingen blijvend is. Behalen de leerlingen betere resultaten bij het National Curriculum Assessment nadat ze de centra hebben verlaten?

Het beeld is wisselend. In vergelijking met controle groepen is er bij een kleine groep van leerlingen van enkele centra blijvend succes geconstateerd.

De aanpak van de centra die een longterm succes laten zien, ligt op kwalitatief hoog niveau. Deze centra houden intensief contact met de scholen van de leerlingen voor, tijdens en na deelname via informatie, overleg, bezoeken en adviezen (studie- en leerhulp). Ze zijn, wat de leeraanpak betreft, gericht op 'selfregulation.' De instructieaanpak is in het bijzonder gericht op de specifieke leerproblemen van de individuele leerlingen (wat vind je moeilijk, dan gaan we dat aanpakken). De voortdurende positieve feedback van de docent is voor deze leerlingen belangrijk. Leerlingen worden zo geactiveerd om zelfstandige leerders te worden. Ze leren zelfstandig opdrachten uit te voeren waardoor hun zelfvertrouwen toeneemt. Om blijvend effect te bereiken is het van belang dat de werkwijze op de centra wordt overgedragen aan de scholen waar de leerlingen het reguliere onderwijs vervolgen.

De succesvolle centra selecteren leerlingen die het beste kunnen profiteren van de centra. Deze centra houden eveneens intensieve contacten met ouders.

Samenvatting en conclusies

Om de meerwaarde van verlengde onderwijstijd projecten aan te tonen is ook gekeken naar de opbrengst van naschoolse opvang. De kwaliteit van de naschoolse opvang in de Verenigde Staten leidt onder gebrekkige randvoorwaarden zoals een niet toereikende financiering (\$ 7, - per leidster per uur), gebrekkige ruimten, een minimaal programma en curriculum, een groot verloop onder niet gekwalificeerd personeel en daardoor beperkte mogelijkheden om de kwaliteit te verbeteren. Ondersteuning van externe experts heeft weinig zin omdat aan primaire randvoorwaarden niet wordt voldaan. De grootste behoefte aan kwalitatieve verbeteringen ligt dan ook op het gebied van de randvoorzieningen. Die hebben vaak een positieve uitstraling op het geheel van de naschoolse voorziening. Scholing kan het beste worden besteed aan de leiding van de naschoolse opvang omdat die de continue factor vormt.

Een eerste evaluatie van de Schakelklassen toont een bescheiden leerresultaat. De inrichting van en de ervaringen met de Schakelklassen zijn positief mede dankzij goede randvoorwaarden en enthousiaste leerkrachten. Nader onderzoek moet meer duidelijkheid geven over de resultaten. Of er long-term effect optreedt kan pas over enkele jaren worden onderzocht.

Het aantal year-round scholen is in de V.S. toegenomen van 400 aan het eind van de jaren tachtig tot 2880 in het jaar 2000. Meest voorkomend is dat de 180 instructiedagen anders worden verdeeld over het schooljaar, bijvoorbeeld 45 schooldagen afgewisseld met 15 vakantiedagen. Er zijn ook year-round scholen die de onderwijstijd hebben uitgebreid (tot 360 uur).

Year-round scholen met 180 instructie-uren leveren geen betere prestaties op bij lezen en rekenen. Wel is enige winst bij achterstandleerlingen geconstateerd. Die winst kan waarschijnlijk worden toegeschreven aan de extra RT en de verrijkingsactiviteiten die aan deze kinderen worden aangeboden. De voordelen van de year-round school moeten worden gezocht in satisfactie van leerkrachten, leerlingen en ouders én de kostenbesparing doordat efficiënter van de ruimten gebruik wordt gemaakt.

Uit Nederlands onderzoek blijkt dat achterstandsleerlingen niet lijden van de zomervakantie. In de V.S. is dat wel aangetoond. De zomervakanties zijn daar langer.

Uit een meta-analyse blijkt dat de inzet van zomerprogramma's een beperkt effect hebben. De hogere SES-leerlingen profiteren wat meer. Zomerscholen en naschoolse programma's hebben de meeste kans op succes indien effectieve onderwijs aanpakken worden toegepast die specifiek zijn gericht op achterstandsleerlingen.

Vrijwillige deelname aan zomerprogramma's kan onder zekere condities een positieve invloed hebben. Kinderen met onderwijsachterstand die minstens twee of drie zomers vrijwillig de zomerschool volgen gaan significant vooruit in leerprestaties.

Voorwaarden voor succes zijn de voortdurende aanmoediging van leerlingen om het drie jaar te volgen, intensieve contacten van leraar-studenten met de leerkrachten die het programma uitvoeren én met de ouders én de inhoudelijke aansluiting van het zomerprogramma op het reguliere programma. De recreatieve activiteiten spelen belangrijke een motiverende rol.

Evaluaties van de Playing for Succes centra tonen toename van motivatie en verbetering van taal-, reken- en ict-prestaties op de korte termijn als gevolg van de enthousiastmerende omgeving in sportaccommodaties en de aanpak. Onderzoek naar blijvend succes laat een wisselend beeld zien. Enkele centra met long-term succes tonen verschillende kenmerken zoals: intensief stimulerend contact met de scholen van de leerlingen voor, tijdens en na deelname (studie- en leerhulp) gericht op 'selfregulation,' een instructieaanpak gericht op de specifieke leerproblemen van de individuele leerlingen, voortdurende positieve feedback én bevordering van zelfstandig leren.

Uit de evaluaties van de verschillende vormen van verlenging van onderwijstijd blijkt dat betere resultaten afhankelijk zijn van de kwaliteit van de extra benutte tijd en van de verbinding die wordt gelegd tussen de aanpak in de verlengde onderwijstijd en de aanpak in het reguliere onderwijs dat de leerlingen volgen. De beste resultaten worden geboekt wanneer zowel binnen de reguliere tijd als binnen de verlengde tijd het programma de kenmerken toont van effectief onderwijs: hoge verwachtingen, positieve belonen ter bevordering van zelfvertrouwen, 'time on task,' goede instructiekwaliteit, continuïteit in het leren en een motiverende context met verrijgingsactiviteiten. In feite zijn, althans in de Verenigde Staten, de year-round scholen met 360 extra onderwijsuren succesvol.

Effecten zijn dus afhankelijk van een flinke tijdsinvestering over meerdere jaren en een hoge kwaliteit van het onderwijsaanbod.

4. Evaluaties betreffende implementatie van verlengde onderwijstijd

Enkele publicaties betreffen de evaluatie van de implementatie van verlenging van onderwijstijd van enkele grote projecten die streven naar een integrale aanpak. Het doel van de projecten is de uitbreiding en de kwalitatieve verbetering van de onderwijstijd.

The Massachusetts Expanding Learning Time to Support Student Success Initiative

The Massachusetts Expanding Learning Time to Support Student Success Initiative (aanvang 2005) is het eerste systematische initiatief in de VS om verlegde onderwijstijd te realiseren met publieke fondsen (\$ 1.300 extra per jaar per leerling). De eerste uitbreiding is naar 17 scholen in 8 districten. Het streven is uitbreiding naar 16 tot 20 districten en uiteindelijk tot 45 districten (Pennington, 2007).

Het doel van het project is om de schoolprestaties te verbeteren door middel van het realiseren van meer instructie voor leerlingen voor rekenen, taal, science en andere vakken. Daarbij wordt extra tijd voor individuele instructie gereserveerd. Tevens wordt meer tijd geïnvesteerd in verrijksactiviteiten en toepassingsgericht leren om leerlingen te motiveren. Het is ook uitdrukkelijk het streven om professionals met elkaar in contact brengen (binnen en buiten de school). Het initiatief betreft niet uitsluitend achterstandsscholen. Het project richt zich op het totale schoolprogramma. De aanpak is integraal.

Het rapport biedt op basis van ervaringen een aantal adviezen voor implementatie van verlengde onderwijstijd. Het onderzoek betreft een pilot op 10 scholen.

De lessen

De uitbreiding en het effectiever gebruik van schooltijd vereist een ingrijpende verandering van het totale lesprogramma. Het project vraagt om een grote investering in de roosterplanning. De roosterplanning is namelijk ingewikkeld doordat samengewerkt moet worden met externe instellingen en personen. Ook de budgettering en de uitbetalingen vragen veel zorg. Veel aandacht is gewenst voor de nieuwe rollen van betrokkenen en voor de communicatie met alle betrokkenen.

Het is gewenst dat de leiding zich richt op lange termijnplanning omdat leerresultaten bereikt moeten worden. Daarbij is het belangrijk dat de leiding zich richt op: 'time on task,' onderwijs in de breedte en de diepte, op tijd voor leerkrachten voor planning en scholing, op intensivering van de relaties met leerlingen. De innovatie dient rekening te houden met de verschillen tussen scholen, bijvoorbeeld stads- en plattelandsscholen gezien de verschillen in populatie, behoeften en mogelijkheden.

Er is veel ondersteuning van buiten nodig om de implementatie te bevorderen en tevens steun van bestuur en politiek. Om verandering te bereiken is het essentieel de leraren en de vakbond erbij te betrekken.

San Francisco: The Bay Area KIPP Schools

Het Knowledge is Power Program (KIPP) ving aan in 1994. Nu nemen er 50 middelbare scholen aan deel, maar ook basisscholen. KIPP-scholen zijn afhankelijk van grants. KIPP opereert op basis van vijf principes: eigen keuze van maatregelen, hoge verwachtingen, verlenging van onderwijstijd, focus op resultaten en krachtige leiding (Woodworth, e.a., 2008).

Het rapport betreft vijf KIPP-scholen. Uit observaties blijkt meer toename van onderwijstijd dan op traditionele scholen en gerichtheid van leerkrachten op leerprogressie, zorgvuldige planning van instructie, het afstemmen op 'state standards' en het uitvoeren van assessment. Daardoor zijn kennelijk de leerprestaties verbeterd.

De scholen zijn gekenmerkt door een cultuur van hoge verwachtingen betreffende prestaties en gedrag van leerlingen, verlengde tijd voor leren van en ondersteuning aan leerlingen, gerichtheid op vorderingen en planning van instructie en een visie op continue ontwikkeling van leerlingen.

De combinatie van verlengde onderwijstijd per dag, zaterdagschool en zomerschool leidt tot 60% meer instructietijd. Probleemkinderen worden extra ondersteund (tutoring).

De leerkrachten worden getraind in het hanteren in vormen van effectieve instructie mede gericht op probleemleerlingen.

Het is belangrijk om bij de implementatie uit te gaan van de samenhang tussen de genoemde vijf principes in samenhang met een specifiek programma of curriculum. Uitbreiding van de schooldag moet samengaan met verbetering van instructie in de reguliere lessen. Alle deelnemers, personeel en ouders, moeten gaan voor het KIPP-model en daarop geselecteerd worden. Daarbij is het wel belangrijk dat autonomie wordt geboden wat betreft het werken in de school en de klas (veel uitwisseling in het team). Een probleem is om het enthousiasme vol te houden, want het is hard werken geblazen.

Implementatie bevorderende factoren

Rocha, (2007) noemt de volgende kenmerken van scholen die succesvol zijn met de implementatie van verlengde onderwijstijd:

1. Stevig leiderschap dat zich uit in het bereiken van volledig commitment van de betrokkenen met verlenging van de onderwijstijd. Dit wordt bereikt met een zorgvuldige planning van de implementatie, explicitering van doelen en verwachtingen, koesteren van de contacten met 'stakeholders' en kennis nemen van successen elders.
2. De betrokkenheid en inzet van de leerkrachten. Het is gewenst om leerkrachten aan te trekken die effectieve instructie en goed contact met de leerlingen zien als dé manier om schoolsucces te bereiken. Zij dienen betrokken te worden bij de opzet van het programma voor verlengde onderwijstijd.
3. Actief gebruik van gegevens over leerlingen, bijvoorbeeld portfolio's.
4. Betrokkenheid van omgeving zoals ouders, onderwijsbonden en externe ondersteuners.
5. De focus van het programma dient gericht te zijn op het core curriculum, op de academische doelen en op toegevoegd verrijking. De schoolcultuur dient gericht te zijn op het leren van leerlingen. Dit houdt in dat de leerkrachten hoge verwachtingen van de leerlingen hebben en hen alle nodige ondersteuning bieden. Tenslotte is de betrokkenheid van ouders en hun inzet belangrijk.

Samenvatting en conclusies

Welke problemen doen zich voor bij de realisering van verlenging van onderwijstijd en hoe zijn die te voorkomen? We troffen enkele evaluaties van implementatie aan die betrekking hebben op een integrale aanpak (én onderwijsverbetering én uitbreiding van tijd).

Bij een integrale aanpak is veel aandacht vereist voor de roosterwijzigingen die vaak ingrijpend zijn, de budgettering, de samenwerking met externen en de rollen van de verschillende betrokkenen. Essentieel is dat de lange termijn planning in het oog wordt gehouden en dat daarbij het realiseren van de kerndoelen voorop staat. Zo gaat het KIPP-project uit van vijf kernprincipes: eigen keuze van maatregelen, hoge verwachtingen van leerlingen, verlengde onderwijstijd, de focus op resultaatverbetering en krachtige leiding. Essentieel is dat hiervoor binnen het gehele team draagvlak is. Dit wordt weer bevorderd door per school /klas autonomie te bieden aan betrokkenen, maar wel te zorgen voor uitwisseling van ervaringen tussen leerkrachten en scholen. Externe ondersteuning bij de implementatie van verlenging van onderwijstijd is gewenst.

Succesvolle scholen worden gekenmerkt door krachtig leiderschap, betrokkenheid van leerkrachten, en van de omgeving zoals ouders en onderwijsbonden en de focus de uitvoering van een programma met ingrediënten die garant staan voor verbetering van resultaten op resultaten.

We kunnen vaststellen dat het effect van verlengde onderwijstijd afhangt van de implementatie van een inhoudelijk op resultaat gericht onderwijsprogramma. Om dit te realiseren is het van belang om rekening te houden met de bekende implementatievoorwaarden zoals: duidelijke doelen en programma, inbedding binnen de schoolcontext, goede randvoorwaarden waaronder scholing, stevige leiding, een breed draagvlak, ruimte voor autonomie in handelen en uitwisseling met anderen.

5. Aanbevelingen

Het doel van de regeling verlengde onderwijstijd is om de schoolprestaties van onderpresterende leerlingen in het bijzonder achterstandsleerlingen op het gebied van taal en rekenen te verbeteren zodat hun onderwijskansen toenemen. Verlenging van onderwijstijd is een verlenging van de effectieve leertijd, waarin de extra tijd wordt benut voor het actief tegengaan van onderpresteren bij leerlingen, in het bijzonder achterstandsleerlingen.

Voorwaarden zijn dat enkele basisscholen en een school voortgezet onderwijs samenwerken, het programma aansluit op het reguliere curriculum (taal en rekenen), ook verrijkende leersstof wordt aangeboden, ouders en wijk worden betrokken, en leerlingen meerdere jaren deelnemen.

De extra onderwijstijd kan bereikt worden via verlengde schooldagen, weekendschool en zomerschool. De pilots worden geëvalueerd op hen effectiviteit.

We geven hier op basis van de verrichte oriëntatie een aantal aanbevelingen die het effect van de verlenging van onderwijstijd kunnen bevorderen.

1. Het programma verlengde onderwijstijd dient gebaseerd te zijn op de expliciete doelstelling om de onderwijsprestaties op het gebied van taal en rekenen van de deelnemende leerlingen te verbeteren.
2. De doelgroep moet duidelijk omschreven zijn, namelijk onderpresterende achterstandsleerlingen. Dit vereist een zorgvuldige selectieprocedure. Het verdient de voorkeur gemotiveerde leerlingen (en hun ouders) te selecteren die ook bereid zijn drie jaar deel te nemen. Uit onderzoek blijkt dat vrijwillige, gemotiveerde en langdurige deelname van leerlingen van belang is om succes te bereiken.
3. Het programma dient taal en rekenen centraal te stellen maar moet wel worden aangevuld met een verrijkingsprogramma. Dit verrijkingsprogramma dient er toe om de context van leren te verbreden maar ook om te bereiken dat het aanbod de leerlingen bijzonder motiveert en activeert. Uit onderzoek blijkt dat een motiverende uitdagende leeromgeving zeer belangrijk is om succes te bereiken (zie o.a. *Playing for Succes*).
4. De onderwijsaanpak binnen het kernprogramma dient gebaseerd te zijn op de kenmerken van effectief onderwijs zoals hoge verwachtingen en een positieve benadering van leerlingen, 'time on task,' aansluiten op de specifieke behoeften van individuele leerlingen (o.a. RT), bevorderen van zelfstandigheid in het leren, monitoren van de vorderingen en de focus op resultaatverbetering. Uit onderzoek blijkt dat de *kwaliteit* van de extra tijd van belang is om positieve effecten te bereiken.
5. Belangrijk is dat in de verlengde onderwijstijd er veel aandacht is voor het bevorderen van het zelfvertrouwen van de leerlingen waardoor er een basis kan worden gelegd voor onderwijssucces op de lange termijn.
6. Het programma van de verlengde onderwijstijd en het programma van de reguliere school dienen op elkaar aan te sluiten. Daarbij gaat het niet zo zeer om bijvoorbeeld gebruik van dezelfde methoden maar om de visie op (effectief) onderwijs en de motivatie van leerlingen. Dit houdt in dat er een intensieve uitwisseling plaatsvindt tussen het reguliere schoolteam en de docenten die de verlenging van onderwijstijd vullen. Het gaat hier om een schoolverbeteringsaanpak: de verlengde onderwijstijd als aanleiding en impuls om tevens de effectiviteit van het reguliere onderwijs voor onderpresteerders te bevorderen.
7. Het stimuleren van de betrokkenheid van de ouders van de leerlingen, onder meer door participatie bij onderdelen van het programma, is gewenst om de kans op succes te bevorderen.
8. In de Nederlandse situatie kan meer worden verwacht van een verlengde schooldag aanpak en van een weekendschool dan van een zomerschool. De zomervakantieperiode is, van korte duur en leent zich daarom beter voor recreatieve activiteiten.
9. Om longterm effecten te bereiken zijn intensieve en blijvende contacten met de scholen die de leerlingen volgen essentieel (follow-up).
10. Bij de implementatie van de verlenging van onderwijstijd is naast de duidelijkheid en doelgerichtheid van het programma expliciete aandacht nodig voor de randvoorwaarden zoals budget, rooster, ruimten, materialen, vervoer, de organisatie van verrijkingsactiviteiten met experts en scholing van docenten. Essentieel is dat het verlengde onderwijsprogramma ingebed is in de schoolorganisatie en het daardoor legitimiteit heeft. Bovendien dient het draagvlak bij alle betrokkenen bevorderd te worden, mede door uitwisseling van ervaringen met verschillende

projecten. Tenslotte is een stevig leiderschap gewenst om blijvende effectiviteit van de aanpak te bereiken.

Utrecht, Oberon, sept. 2009

Pieter Appelhof

Literatuur

- Alexander, Karl, L., Entwisle, Doris. R., Steffel Olson, Linda. (2007). Lasting consequences of the summer learning gap. *American Sociological Review*, vol. 72, (april:167-180).
- Borman, Geoffrey D., Dowling, N. Maritza. (2006) Longitudinal Achievement Effects of Multiyear Summer School: Evidence From the Teach Baltimore Randomized Field Trial. *Educational Evaluation and Policy Analysis Spring 2006*, vol.28, No.1. pp. 25-48.
- Halpern, Robert (2000). The promise of after-school programs for low-income children. *Early Childhood Research Quarterly*, 15, No 2, 185-214.
- Hoogeveen, Karin (2008). Het leerkansenprofiel in Den Haag. In: Studulski, Frank, Schouten, Elise. *Toekomstbeelden van de brede school*. Utrecht, Sardes, Speciale editie. no. 5.
- Hoxby, Caroline. M. & Murarka, Sonali. (2008). New York City Charter Schools. Who attends them and how well \ they teaching their students? *Education next*, vol. 8, no 3, pag. 1 - 8.
- Kalshoven, F., Giebels, R., Kossen J. (2008). *De Vijf Sterrenschool*. Amsterdam: De Argumentenfabriek
- Luyten, H. Schildkamp, K., Verachtert, P. (2008). Vooruitgang in technisch lezen gedurende het schooljaar en de zomervakantie. *Pedagogische Studiën. Tijdschrift voor onderwijskunde en opvoedkunde*, jrg. 86, nr. 3, p. 196 - 213.
- McMillen, Bradley. (2001). A Statewide Evaluation of Academic Achievement in Year-Round Schools. *The Journal of Educational research*, vol. 95, no 2, (67- 74).
- Mulder, Lia, Hoeven, Anneke van der, Vierke, Hermann, Veen, Ineke van der, Elshof, Dorothé. (2009). *Inrichting en effecten van schakelklassen. Resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2007/2008*. Nijmegen: ITS / Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Onderwijsraad (2007). *Presteren naar vermogen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Pennington, Hilary (200&) *The Massachusetts Expanding Learning Time to support student success initiative*. Washington: Center for American Progress.
- Rocha, Elena (2007). *Choosing more time for student's. The what, why and how of expanded learning*. Washington: Centre for American Progress.
- Sharp, Caroline, Blackmorte, Jenny, Kendall, Lesley, Greene, Katy, Keys, Wendy, Macaulay, Anna, Schagen, Ian, Yeshanew, Tilaye. (2002). *Playing for Succes. An evaluation of the fourth year*. London: National Foundation for Education Research.
- Sharp, Caroline., Chamberlain, Tamsin, Morrison, Jo, Filmer-Sankey, Caroline. (2007) *Playing for Succes. An evaluation of its long term impact*, London: National Foundation for Education Research.
- Woodworth, Katrina R., David, Jane L., Guha, Roneeta, Wang, Haiwen, Lopez-Torkos, Alejandra (2008). San Francisco Bay Area KIPP schools. A study of early implementation and achievement. Final report. San Francisco: Center for Education Policy.